

BENT HOLM – MIKAEL BOGH RASMUSSEN (EDS.):
IMAGINED, EMBODIED AND ACTUAL TURKS IN EARLY MODERN EUROPE.
(OTTOMANIA, 10.) HOLLITZER VERLAG, WIEN 2021. 535 LAP, 61 SZÍNES KÉP

A kötet a bécsi Don Juan Archiv *Ottomania* sorozatában látott napvilágot. Kiindulópontja a Koppenhágai Egyetemen 2012-ben megrendezett konferencia és workshop volt, amely a törökökről a kora újkorban alkotott kép („image of the Turk”) lehető legtágabban értelmezett fogalmát járta körül.

A kötetet tizenöt tanulmány alkotja, amelyeket egy „kaleidoszkopikus” bevezető (*Kaleidoscopic Reflections*) és egy „prizmatikus” utószó (*Prismatic Reflections*) fog közre. A szerkesztők ezzel is igyekeztek azt érzékeltetni, hogy a kora újkori török kép állandóan változóban van, s így sokszempontú, egyúttal (ön)reflexív megközelítésére törekednek. A könyv – címével összhangban – három nagyobb, római számmal jelölt részre tagolódik, amelyek a „tényleges” („actual”), az „elképzelt” („imagined”), és a „testi valójában jelen lévő” („embodied”) törököt tárgyalják. Azaz a kora újkori európai és oszmán történeti kapcsolatokat, a törökök irodalmi és képi ábrázolásait, valamint „performativitását”, vagyis az udvari ünnepeken, irodalmi alkotásokban és zeneművekben való előfordulását vizsgálják. Átfogó szemléletű, interdiszciplináris művet tarthatunk tehát a kezünkben, amely a téma kutatói számára akár kézikönyvként is forgatható. Az igényes tipográfiával kivitelezett kötetet több mint hatvan, részben nagy méretű, színes illusztráció teszi teljessé.

A „tényleges” török képet tárgyaló, I. részt Mogens Pelt tanulmánya nyitja, amely Európa és az Oszmán Birodalom viszonyát tekinti át a 14. századi kezdetektől egészen az első világháború végéig. Majd Kate Fleet az oszmán törökök máig tartó alulreprezentáltságát elemzi, illetve a sztereotipikus megközelítéseiket veszi sorra a kora újkori Európával foglalkozó angol-szász historiográfiában. Maria Pia Pedani a Velencei Köztár-

saság elitje és az Oszmán Birodalom több évszázadon át zajló diplomáciai érintkezéseit foglalja össze, többek között az itáliai városállam ide küldött követeinek a művei (pl. útleírások, követi beszámolók) nyomán. E kapcsolatok azután – a szerző véleménye szerint – a város építészetére is hatással voltak. Acs Pál azoknak a magyar diplomatáknak és humanistáknak (Verancsics Antal, Zay Ferenc [1. kép], Belsius János) a követségét és annak utóhatásait mutatja be, akik 1553–1557 között I. Habsburg Ferdinánd megbízásából jártak Konstantinápolyban, a Fuggerek magyarországi képviselője, Hans Derscham, a flamand humanista, Ogier Ghiselin de Busbecq és a dán–német festő, Melchior Lorck társaságában. Lorck számos vázlatot készített a helyszínen és a résztvevőket portrékon is megörökítette (1–2. kép). A küldöttség humanista tagjai az antikvitás emlékei – és így Konstantinápoly mint a „Második Róma” – iránt is igen fogékonyak voltak. Ennek az útnak köszönhetjük többek között Augustus császár nevezetes politikai testamentumának (*Monumentum Ancyranum*) a felfedezését is. Végül Robert Born tanulmánya az oszmán hódítás által érintett közép-kelet-európai térség 14–16. századi önképét és a „kereszténység védőbástyája” toposzt vizsgálja.

Az „elképzelt” törökökről szóló, II. rész Aslı Çirakman írásával indul, aki azokat az oszmánokat bemutató legfontosabb 16–17. századi itáliai, illetve francia traktátusokat és útibeszámolókat tekinti át, amelyeket a korszakban angolra is lefordítottak. Ezután Günzel Renda az európaiak és az oszmán törökök vizuális kultúrájának a kapcsolódásait mutatja be a 15. század második felétől, II. Mehmed szultán uralkodásától kezdve. Sorra veszi azokat a jelentősebb európai művészeket (pl. Gentile

1. Melchior Lorck: Zay Ferenc portréja, 1557. Fametszet. Koppenhága, Det. Kgl. Bibliotek, Billedsamlingen, Müllers Pinakotek 24, 7, Ia, 4° (<http://www5.kb.dk/images/billed/2010/okt/billeder/object14378/en>)

2. Melchior Lorck: I. Szülejmán portréja, 1562. Fametszet. Rijksmuseum, Amsterdam, RP-P-1912-384. (<http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.141924>)

Bellini, Pieter Coecke van Aelst), akik – részben diplomáciai missziók révén – eljutottak Konstantinápolyba, illetve az Oszmán Birodalomba. Érinti továbbá az egyre növekvő nyugati érdeklődést a törökök történelme, mindennapi élete és szokásai (pl. szultánok portréi, viseletábrázolások) és az oszmán iparművészet (pl. szőnyegek, kerámiák) iránt, illetve bemutatja a török művészek ugyanekkor készült, Európával kapcsolatos ábrázolásait is (pl. városlátképek, császárportrék). Pia Schwarz Lausten néhány, 16. századi itáliai történeti munkának az egyre tényszerűbbé váló török-képét elemzi (Niccolò Machiavelli, Teodoro Spandugino, Giovan Antonio Menavino, Andrea Cambini, Paolo Giovio). Anne Duprat különböző, a Kelettel kapcsolatos narratív motívumokat követ nyomon a kora újkori európai irodalomban. Marcus Keller a török figurájának a különféle megjelenéseit és jelentéseit tekinti át a 16. századi francia vallásháborúk idején megjelent művekben. Charlotte Colding Smith a német nyomtatott bibliai illusztrációkon és röplapok ábrázolásain vizsgálja a török figurák előfordulásait. Megállapítja, hogy eleinte negatív kontextusban szerepeltették őket, például a Lu-

Művészettörténeti Értesítő 71 (2022)

ther Biblia számos illusztrált kiadásában a Dániel próféta látomását megjelenítő térképen Góg és Magóg csapatait török lovasokkal ábrázolták (3. kép), akik azután a Jelenések könyvének illusztrációin is megismétlődtek. A későbbi metszeteken viszont az egzotikus oszmán figurák inkább a különféle keleti népeket képviselték (pl. Heródes lakomája). Majd pedig Mikael Bøgh Rasmussen elemzi átfogóan Melchior Lorcknak a török tárgyú metszeteit, amelyek a Konstantinápolyban készült vázlatai nyomán keletkeztek, a már említett követség ideje alatt (1555–1559). Mint rámutat, Lorck már 1574-ben, Antwerpenben közzétett egy pár lapos nyomtatványt (*Soldan Soleyman*), amelyben a metszetsorozat tervezett kiadásáról adott hírt és e füzet elején helyezte el, két vers társaságában, a nevezetes, fólió méretű, „hiteles” I. Szülejmán-portréját (2. kép). A jövőbeli kiadványhoz ezután több mint száz fametszetet el is készített (pl. topografikus ábrázolásokat), sőt feltételezhetően magyarázó szövegeket is írt hozzájuk. A kiadás azonban végül nem valósult meg és a metszetek jelentős része kötet formájában csupán posztumusz, a művész halála után több évtizeddel, 1626-ban, Hamburgban jelent meg.

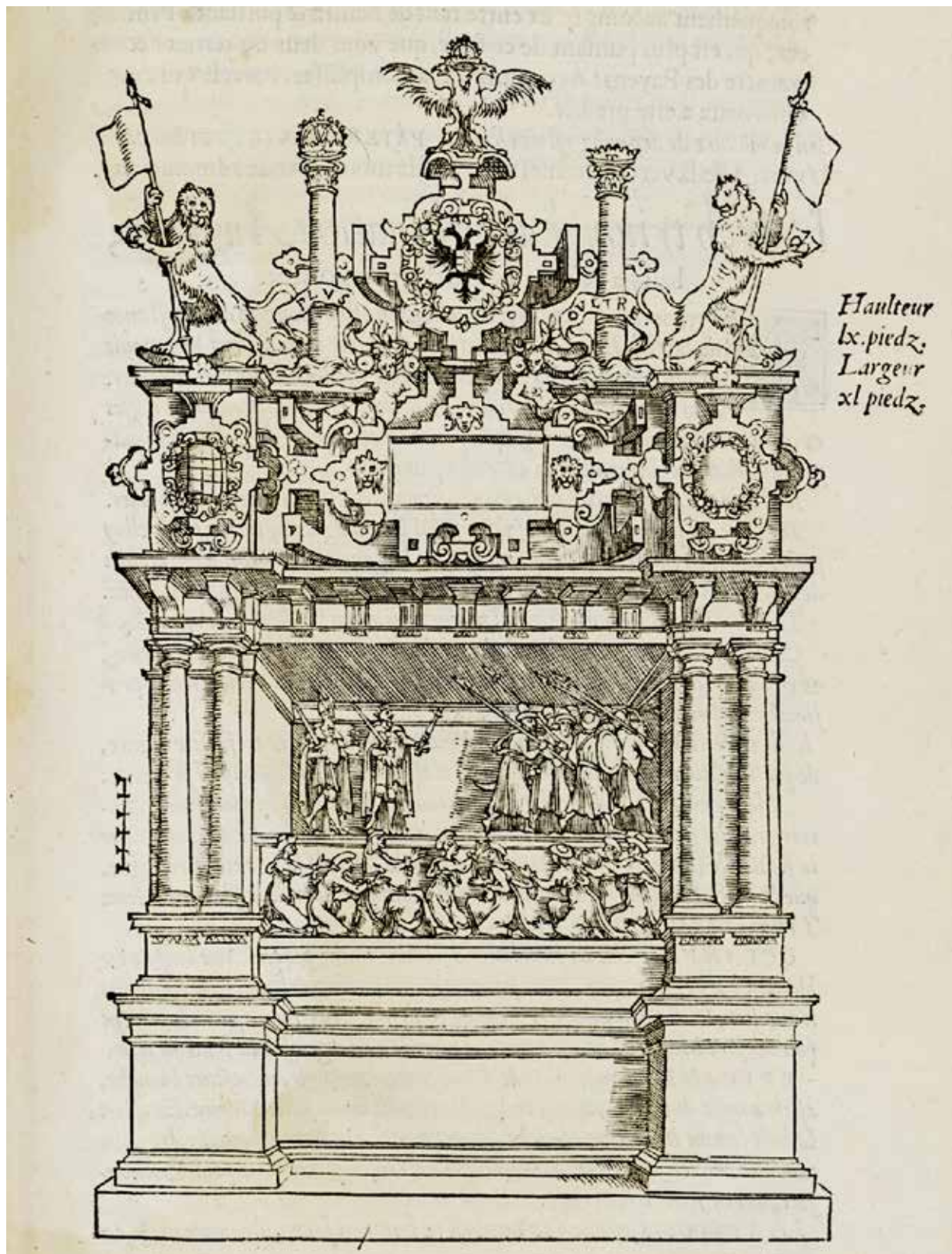

3. Virgil Solis: Dániel próféta látomása a négy világbirodalomról, török lovasokkal. Fametszet. Biblia. Das ist die gantze Heylige Schrift. Teutsch. Sampt einem Register und schönen Figuren. D. Mart[in] Lut[her]. [Frankfurt a. M.] MDLX. München, Bayerische Staatsbibliothek, Rar. 359. (<https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00084762?page=988>)

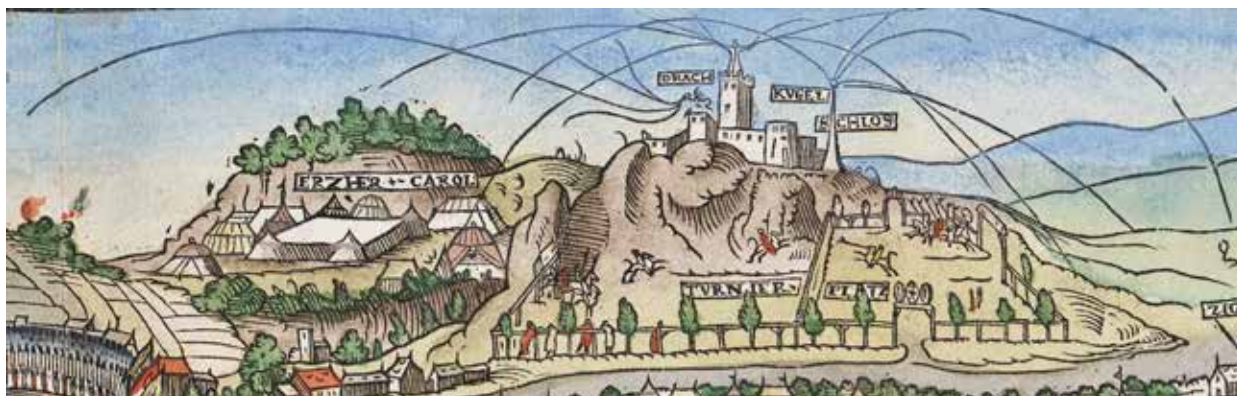
A „testet öltött” törököket vizsgáló, III. részben két tanulmány foglalkozik az oszmánok megjelenítésével a kora újkori udvari ünnepeken. Dirk Van Valderen Burgundia és a Habsburg fennhatóságú Németalföld 15–17. századi ünnepeit és a róluk készült leírásokat, illetve ábrázolásokat vizsgálja, olyan nevezetes fesztiválok bemutatásán keresztül, mint Jó Fülöp burgundi herceg 1454-es *Banquet du Faisan*-ja Lille-ben, V. Károly császár örököse, II. Fülöp 1549-es antwerpeni bevonulása számos efemer diadalkapuvál (4. kép), és a két 1685-ös antwerpeni körmenet (*ommegang*), amelyen diadalkapuk és diadalkocsik is szerepeltek. Bent Holm pedig elsősorban IV. Keresztély dán király 1596-os koppenhágai koronázására, valamint sógora, I. Jakab angol király udvari ünnepeire fókuszál. 1596-ban már zajlott Magyarországon a tizenöt éves háború, így a dániai ceremónián a törökellenes küzdelemre is történtek utalások, többek között tűzijáték-bemutatók formájában.

(Magyarországon 1501-ben Budán, az Úrnapi körmenet alkalmával, illetve 1563-ban Pozsonyban, a Habsburg Miksa főherceg magyar királlyá koronázását lezáró lovagi tornán került sor hasonlóra. A viadalon egy török figurával ellátott tűzijáték-kastélyt ostromoltak meg [5. kép]; a látványosságot feltehetően a következő pozsonyi koronázáson, Rudolf 1572-es ceremóniáján is megismételték.) Zárásképpen pedig Suna Suner a 18. századi Bécs színházi életének és a városban állomásozó oszmán követeknek a kapcsolatát mutatja be, a korabeli sajtó és a fennmaradt követjelentések nyomán.

Érdeemes még röviden kitérni arra, hogy a kötetben felvonultatott témák közül több is visszaköszön a török hódoltság művészettörténeti vizsgálatának a legfrissebb hazai szakirodalmában, amelyek (és meghatározó előzményeik¹) közül csak néhány említésére van itt módom. Az utóbbi időben számos konferenciakötet,² kiállítási katalógus³ és tanulmány foglalkozott az oszmán török művészet és tárgy-

4. Antwerpen városának diadalíve élőképpel (V. Károly és II. Fülöp elűzik a törököket). II. Fülöp antwerpeni bevonulása, 1549. Cornelius Schrijver: *La Très admirable, très magnifique & triumpante entrée de [...] Prince Philipps, prince d'Espagne, filz de Lempereur Charles Ve [...] par Cornille Grapheus...* Pieter Coecke van Aelst, Anvers 1550. Paris, Bibliothèque de l'Institut National d'Histoire de l'Art (INHA), collections Jacques Doucet, NUM 4 RES 1404. (<https://bibliotheque-numerique.inha.fr/idurl/1/12533>)

5. Tűzijátékkastély turbános török figurával, sárkánnyal és gömbbel. Lovagi torna 1563-ban Pozsonyban, Habsburg Miksa magyar királlyá koronázásán. Zsámboky János – Donat és Martin Hübschmann: Röplap Miksa koronázására, 1564–1565. Kiad. Caspar Stainhofer. Színezett fametszet.
(<https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00043862?page=41>)

kultúra, valamint a meghódított magyarországi területek képző- és iparművészetének a találkozási pontjaival, az itteni (helyben készült, illetve oszmán eredetű) tárgyak sorsával, valamint a magyarországi törökellenes háborúk képi megjelenítésével.

A feldolgozott témák között szerepel az elfoglalt területek egyházi és egyéb kincseinek az elvándorlása,⁴ a hódoltság és Erdély egykorú ötvösművészete⁵ és a magyarországi kora újkori oszmán török építészeti.⁶ Szintén ide sorolható az oszmán török szőnyegek főúri, polgári, illetve felekezeti reprezentációban betöltött szerepe, elsősorban Erdélyben,⁷ valamint az oszmán török és magyar viseletek, textíliák, hímzések, ékszerek, fegyverek, illetve egyéb tárgyak előfordulása és specifikus használatuk a korabeli Magyarországon.⁸ Itt említendőek azok az oszmán-török vonatkozású, vagy a magyarországi törökellenes háborúkat képi formában megjelenítő műalkotások és tárgyak is, amelyeket egykor a

magyar királyok,⁹ egyes magyar főúri családok (pl. Batthyányak, Esterházyak, Zrínyiek),¹⁰ vagy más európai fejedelmek (pl. Tiroli Ferdinánd főherceg)¹¹ gyűjteményében őrizték. A 16–17. században a török ellen vívott magyarországi háborúk, valamint a magyar könnyűlovasság, a huszárok motívumként is folyamatosan jelen voltak a magyar Jagelló, illetve Habsburg királyok és más európai uralkodók udvari ünnepségein.¹² E háborúk eseményeinek és helyszíneinek a megjelenítése a egyidejű kéziratokban,¹³ illetve a sokszorosított grafikában és illusztrált röplapokon¹⁴ széles körben elterjedt.

GULYÁS Borbála

Eötvös Loránd Kutatási Hálózat, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet, Magyarország / Eötvös Loránd Research Network, Research Centre for the Humanities Institute of Art History, Hungary
– Gulyas.Borbala@abtk.hu

JEGYZETEK

¹ Elsősorban Galavics Géza és Rózsa György alapvető műveit (pl. *Galavics Géza: Kössünk kardot az pogány ellen. Török háborúk és képzőművészet.* Budapest 1986; *Géza Galavics: Die rudolfische Kunst und Ungarn.* In: Prag um 1600. Beiträge zur Kunst und Kultur am Hofe Rudolfs II. Symposium, Prag, Juni 1987. Freren 1988, 63–69; *György Rózsa: Schlachtenbilder aus der Zeit der Befreiungsfeldzüge.* Budapest 1987), továbbá Batári Ferenc, Cennerné Wilhelm Gizella és Fehér Géza munkásságát kell még itt megemlítenem.

² *Ács Pál – Székely Júlia (szerk.): Identitás és kultúra a török hódoltság korában.* Budapest 2012 (ennek átdolgozott, angol nyelvű változata: *Pál Fodor – Pál Ács (eds.): Identity and Culture in Ottoman Hungary.* [Studien zur Sprache, Geschichte und Kultur der Türkvölker, 24.] Berlin 2017); *Ibolya Gerelyes – Tibor S. Kovács (eds.): Archaeology of the Ottoman Period in Hungary.* Papers of the Conference Held at the Hungarian National Museum, Buda-

pest, 24–26 May 2000. (Opuscula Hungarica, III.) Budapest 2000; *Ibolya Gerelyes (ed.): Turkish Flowers. Studies on Ottoman Art in Hungary.* Budapest 2005; *Ibolya Gerelyes – Maximilian Hartmuth (eds.): Ottoman Metalwork in the Balkans and in Hungary.* Budapest 2015.

³ *Fazekas István – Ujváry Gábor (szerk.): Császár és király. Történelmi utazás: Ausztria és Magyarország 1526–1918.* Kiállítás az Osztrák Nemzeti Könyvtár dísztermében, 2001. március 8. – május 1. Collegium Hungaricum, Wien 2001; *Réthelyi Orsolya et al. (szerk.): Habsburg Mária, Mohács özvegye. A királyné és udvara 1521–1531.* Budapesti Történeti Múzeum, Budapest 2005; *Pásztor Emese: Oszmán-török szőnyegek az Iparművészeti Múzeum gyűjteményéből.* In memoriam Batári Ferenc. Iparművészeti Múzeum, Budapest 2007; *Farbaky Péter et al. (szerk.): Hunyadi Mátyás, a király. Hagyomány és megújulás a magyar királyi udvarban 1458–1490.* Budapesti Történeti Múzeum, Budapest 2008; *Mikó Árpád – Verő Mária (szerk.):*

Mátyás király öröksége. Késő reneszánsz művészet Magyarországon (16–17. század). I–II. (Magyar Nemzeti Galéria kiadványai, 2008/4.) Magyar Nemzeti Galéria, Budapest 2008; *M. Baha Tanman et al. (eds.): Exhibition on Ottoman Art. 16–17th Century Ottoman Art and Architecture in Hungary and in the Centre of the Empire.* Dóm Kötár Múzeum, Pécs–Istanbul 2010; *Emese Pásztor: Spectacle and Splendour. Ottoman Masterpieces from the Museum of Applied Arts in Budapest.* Sharjah Museum of Islamic Civilization, Sharjah 2016.

⁴ *Árpád Mikó: Liturgical Objects in the Cathedrals of Early Modern Hungary.* In: *Erika Kiss (ed.): A Celebration of Hungarian Gold and Silver. Exh. Cat. Gilbert Collection, [London] 2004, 12–19; Zuzana Ludiková: A budai egyházi kincsek sorsa Pozsonyban.* In: *Réthelyi Orsolya et al. (szerk.): Habsburg Mária... i. m. (3. j.) 115–121; Orsolya Réthelyi: „...Maria Regina... nuda venerat ad Hungariam...”.* A királyné kincsei. In: *Réthelyi Orsolya et al. (szerk.): Habsburg Mária... i. m. (3. j.) 107–113; Mikó Árpád: A késő középkori székesegyházak liturgikus felszerelésének sorsa a kora újkori Magyarországon.* In: *Ács Pál – Székely Júlia (szerk.): Identitás és kultúra... i. m. (2. j.) 201–210; Gulyás Borbála: Könyv–tárgy–történet. Új-lak város kiváltságglevele (1525/26–1528–1783).* In: *Árvai-Józsa Kitty – Nagy Eszter – Sisa József – Székely Miklós – Tatai Erzsébet (szerk.): Látkép 2021. 05. Tárgyak, történetek, rétegek.* Budapest 2022, 281–288.

⁵ *P. Szalay Emőke: A debreceni ötvösség.* Debrecen 2001; *Kiss Erika: Ötvösművek a 16–17. századi Magyarországon.* In: *Mikó Árpád – Verő Mária (szerk.): Mátyás király öröksége... i. m. (3. j.) 98–113, 164–166; Kiss Erika: A hódoltság ötvössége a 17. században.* In: *Ács Pál – Székely Júlia (szerk.): Identitás és kultúra... i. m. (2. j.), 211–220; Kiss Erika et al. (szerk.): Ige-Idők. A reformáció 500 éve.* Magyar Nemzeti Múzeum 2017. április 26. – november 5. I. kötet. Tanulmányok. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest 2019; *Kiss Erika: „...az mi kevés ezüst marhácskám vagyon...” Ötvösművek a három részre szakadt Magyarországon.* Budapest 2022; *Erika Kiss: Objects as Witnesses. Articulating Confessional Identity during the Long Reformations.* In: *Zsombor Tóth (ed.): Tenth Annual RefoRC Conference on Early Modern Christianity 2021.* Vandenhoeck & Ruprecht 2022 (megjelenés alatt).

⁶ *Sudár Balázs: Dzsámik és mecsetek a hódolt Magyarországon.* (Monumenta Hungariae Historica, Elenchi) Budapest 2014; *Mikó Árpád: A magyarországi oszmán-török épületek szerepe művészettörténetünkben. Műemlékvédelem és művészettörténet-írás.* In: *Ittész Gábor (szerk.): Viszály és együttélés. Vallások és felekezetek a török hódoltság korában.* Budapest 2017, 407–424.

⁷ *Pásztor Emese (szerk.): Oszmán-török szőnyegek az Iparművészeti Múzeum gyűjteményéből.* In memoriam Batári Ferenc. Iparművészeti Múzeum, Budapest 2007; *Evelin Wetter – Ágnes Ziegler: Osmanische Textilien in der Repräsentationskultur des siebenbürgisch-sächsischen Patriziats.* In: *Robert Born – Sabine Jagodzinski (Hrsg.): Türkenkriege und Adelskultur in Ostmitteleuropa vom 16. bis zum 18. Jahrhundert.* (Studia Jagellonica Lipsiensia, 14.) Ostfildern 2014, 269–285; *Ziegler Ágnes: A brassói Fekete templom. Reformáció és renováció. Felekezeti, városi, rendi csoportidentitás kifejeződése egy újjászülető épületben.* Budapest 2018; *Pásztor Emese (szerk.): „Erdélyi török szőnyegek” az Iparművészeti Múzeum 1914. évi ki-*

állításán és a források tükrében. Iparművészeti Múzeum, Budapest 2020; *Mikó Árpád: Török szőnyegek Erdélyben.* Az 1914-es török-szőnyeg-kiállítás rekonstruált katalógusának margójára. In: *Gulyás Borbála – Mikó Árpád – Ugyr Bálint (szerk.): Reneszánsz és barokk Magyarországon.* Tanulmányok Galavics Géza tiszteletére. I–II. Budapest 2021, I, 177–186; *Ágnes Ziegler: Die Schwarze Kirche zu Kronstadt. Reformation und Wiederaufbau. Die Inszenierung der konfessionellen, städtischen und ständischen Identität.* (Kunst und Konfession in der Frühen Neuzeit, 6.) Regensburg 2022.

⁸ *László Emőke: Magyar reneszánsz és barokk hímzések. Vázsonalapú úrihímzések.* (Az Iparművészeti Múzeum Gyűjteményei, II.) Budapest 2001; *Tibor S. Kovács: Ottoman-Turkish Influences on Hungarian Weapons.* In: *Ibolya Gerelyes (ed.): Turkish Flowers... i. m. (2. j.) 115–130; Lilla Tompos: Oriental and Western Influences on Hungarian Attire in the 16th and 17th Centuries.* In: *Ibolya Gerelyes (ed.): Turkish Flowers... i. m. (2. j.) 87–100; Mikó Árpád – Verő Mária (szerk.): Mátyás király öröksége... i. m. (3. j.); Pásztor Emese (szerk.): Az Esterházy-kincstár textíliái az Iparművészeti Múzeum gyűjteményében.* (Thesaurus Domus Esterhazyanae, II.) Budapest 2010; *Gerelyes Ibolya: A törökös-balkáni ékszer típusok elterjedése a hódoltságban.* In: *Ács Pál – Székely Júlia (szerk.): Identitás és kultúra... i. m. (2. j.) 221–234; Pásztor Emese: Cafrang, csótár, jancsika. A magyar nyelvű források szerepe a hódoltság kori török iparművészet történetének kutatásában.* In: *Ács Pál – Székely Júlia (szerk.): Identitás és kultúra... i. m. (2. j.) 235–248; Emese Pásztor: Ottoman Turkish Textiles in Christian Churches – Particularly in Transylvania and Royal Hungary.* In: *Robert Born – Michał Dziewulski with Kamilla Tardowska (eds.): The Ottoman Orient in Renaissance Culture. Papers from the International Conference at the National Museum in Krakow, June 26–27, 2015.* Kraków 2015, 193–214; *Gerelyes Ibolya: Az arabeszk motívum megjelenése a 16–17. századi mezővárosi ötvösségben.* In: *Ittész Gábor (szerk.): Viszály és együttélés i. m. (6. j.) 451–467; Szabó Ágnes: Turca, suba és a nevető harmadik. Egy öltözék az itáliai-magyar diplomáciai forrásokban a 15. század második felében és a 16. század elején.* In: *Gulyás Borbála – Mikó Árpád – Ugyr Bálint (szerk.): Reneszánsz és barokk Magyarországon... i. m. (7. j.) I, 143–158.*

⁹ Például az a török szultánok képét és rövid életrajzát tartalmazó, tekerces formátumú, pergamenre festett genealógia (F. Petancius: *Genealogia Turcorum Imperatorum.* Budapest, OSZK, Cod. Lat. 378. *Emma Bartoniek: Codices Latini Medii Aevi.* [A Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárának címjegyzéke, XII. Codices Manuscripti Latini, I.] Budapestini 1940, 333. [378. sz.] (<https://corvina.hu/hu/category/virtual-corvinas/osszes/>), amely valószínűleg a budai királyi miniátműhelyben készült II. Jagelló Ulászló számára a 16. század első negyedében: *Zsupán Edina: A Corvina könyvtár budai műhelye.* Kiállítási kalauz / The Corvina Library and the Buda Workshop. A Guide to the Exhibition. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest 2018, E10, e11–e12. sz. (*Zsupán Edina*) (<https://exhibitioncorvina2018.oszk.hu/>); *Géza Dávid – Bálint Lakatos: Osman ve Orhan'dan II. Bayezid'e (Avrupa'da hazırlanan ilk Osmanlı silsilenamesi ve Feliks Petancius).* In: *Haluk Selvi et al. (ed.): Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi ve Kültürü Sempozyumu,*

V. Kocaeli 2019, 489–512; *Dávid Géza – Lakatos Bálint*: Felix Petancius és a török szultánokról készített első európai családfa. Keletkutatás 2020. tavasz, 47–88; *Zsupán Edina* (szerk.): „Az ország díszére”. A Corvina-könyvtár budai műhelye. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest 2020, E10, e11–12. sz. (*Dávid Géza – Lakatos Bálint – Mikó Árpád*).

¹⁰ *Emőke László*: Die Textilsammlung der Esterházy-Schatzkammer. In: *Gerda Mraz – Géza Galavics* (Hrsg.): „Von Bildern und anderen Schätzen”. Die Sammlungen der Fürsten Esterházy. (Esterházy-Studien, 2.) Wien–Köln–Weimar 1999, 45–59; *Emese Pásztor*: Die osmanisch-türkischen Objekte in der Esterházy-Schatzkammer. In: *Gerda Mraz – Géza Galavics* (Hrsg.): „Von Bildern und anderen Schätzen”... i. m. 83–99; *Lilla Tompos*: Die Prunkgewänder in die Esterházy-Schatzkammer. In: *Gerda Mraz – Géza Galavics* (Hrsg.): „Von Bildern und anderen Schätzen”... i. m. 61–81; *Zsámbéky Mónika* (szerk.): A Batthyányiak évszázadai. Szombathelyi Képtár, 2005. augusztus 19. – november 30. (A Szombathelyi Képtár katalógusai) Szombathely–Körmend 2005; *Emese Pásztor*: Ottoman Saddlecloths, Saddles, Bow-Cases and Quivers in Transylvania and Royal Hungary. Ottoman-Turkish Textiles in the Esterházy Collection at the Museum of Applied Arts. In: *Ibolya Gerelyes* (ed.): Turkish Flowers... i. m. (2. j.) 101–114; *Nagy Zoltán* (szerk.): A Batthyányiak évszázadai. Tudományos konferencia Körmenden. 2005. október 27–29. Körmend–Szombathely 2006; *Szilágyi András* (szerk.): Esterházy-kincsek. Öt évszázad műalkotásai a hercegi gyűjteményekből. Iparművészeti Múzeum, Budapest 2006; *Pásztor Emese* (szerk.): Az Esterházy-kincstár textiliái az Iparművészeti Múzeum gyűjteményében. (Thesaurus Domus Esterhazyanae, II.) Budapest 2010; *Ács Pál*: Sárkányölő a csodakabinetben. Kuriozitás és hőskultusz Esterházy Pál Egy csudálatos ének című versében. In: *Ács Pál – Székely Júlia* (szerk.): Identitás és kultúra... i. m. (2. j.), 265–280; *Ibolya Gerelyes*: The Batthyány Family’s Collection of Ottoman Artefacts. In: *Robert Born – Sabine Jagodzinski* (Hrsg.): Türkenkriege und Adelskultur... i. m. (7. j.) 331–340; *Szilágyi András* (szerk.): Műtárgyak a fraknói Esterházy-kincstárból az Iparművészeti Múzeum gyűjteményében. (Thesaurus Domus Esterhazyanae, I.) Budapest 2014; *Kiss Erika*: A fraknói tárház, ahogy Esterházy Pál megalkotta. In: *Ács Pál – Buzási Enikő – Székely Júlia* (szerk.): Esterházy Pál, a műkedvelő mecénás. Egy 17. századi arisztokrata-életpálya a politika és a művészet határvidékén. Budapest 2015, 158–174; *Margit Kopp*: A levágott fej témája Esterházy Pál műgyűjteményében és környezetében. In: Esterházy Pál... i. m. 273–284; *Szilágyi András*: Esterházy Pál megrendelése és szerzeményei. In: Esterházy Pál... i. m. 175–181; *Kovács S. Tibor – Négyesi József – Padányi József*: Zrínyi-szabályák. Hadtörténelmi Közlemények 131. 2018, 3–27; *Kiss Erika*: Az vagy egy másik? Az Esterházy-kincstár Vezekényi-dísztljáról. In: *Gulyás Borbála – Mikó Árpád – Ugron Bálint* (szerk.): Renszánsz és barokk Magyarországon... i. m. (7. j.) I., 159–176; *Hausner Gábor*: A Zrínyiek hajdani fegyvertárának emlékei. In: *Bódvai András* (szerk.): Zrínyi Miklós emlékkönyv. Budapest 2022, 155–179. Lásd még a budapesti Iparművészeti Múzeum 2022-ben rendezett *Opus735* kiállítását, amelyet az Esterházy-kincstár második világháborúban megsérült darabjait és azok restaurálásának a történetét mutatja be. Ezen, többek között, számos oszmán török dísznyereg is szerepelt.

¹¹ *Gulyás Borbála*: A török elleni harc megjelenítése a Habsburgok udvari ünnepein a 16. században. In: *Ács Pál – Székely Júlia* (szerk.): Identitás és kultúra... i. m. (2. j.) 251–253; *Borbála Gulyás*: „gegen den Bluedthunden und Erbfeindt der Christenheit”. Thematisierung der Türkengefahr in Wort und Bild an den höfischen Festen der Habsburger in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts. In: *Robert Born – Sabine Jagodzinski* (Hrsg.): Türkenkriege und Adelskultur... i. m. (7. j.) 221–223; *Borbála Gulyás*: Die Turniere am Hof der ungarischen Könige im 16. Jahrhundert. In: *Stefan Krause – Matthias Pfaffenbichler* (Hrsg.): Turnier. 1000 Jahre Ritterspiele. Wien–München 2017, 138–141; *Papp Júlia*: II. Lajos magyar király fiktív páncélos ábrázolásai. *Ars Hungarica* 46. 2020, 431–433; *Papp Júlia*: Adatok II. Lajos magyar király páncélos ábrázolásaihoz. *Művészettörténeti Értesítő* 69. 2020, 272–274.

¹² *Fodor Pál*: Az apokaliptikus hagyomány és az „aranyalma” legendája. A török a 15–16. századi magyar közvéleményben. *Történelmi Szemle* XXXIX. 1997, 1. sz., 31–32; *Kiss Farkas Gábor*: A Ragyogó Mágus, avagy a Balassiak az udvari ünnepeken. In: *Kiss Farkas Gábor* (szerk.): Balassi Bálint és a reneszánsz kultúra. Fialat kutatók Balassi-konferenciája, Budapest 2004. nov. 8–9. Budapest 2004, 96–97; *Gulyás Borbála*: Huszár-török viadalok a szász választófejedelmi udvarban (1548, 1553). In: *Orsolya Bubryák* (szerk.): „Ez világ, mint egy kert...” Tanulmányok Galavics Géza tiszteletére. Budapest 2010, 95–106; *Gulyás Borbála*: Huszárok Prágában és Innsbruckban, törökök Drezdában – huszártornák a 16. századi Európában. In: *G. Etényi Nóra – Horn Ildikó* (szerk.): Színlelés és rejtőzködés. A kora újkori magyar politika szerepjátékai. Budapest 2010, 273–290; *Gulyás Borbála*: A török elleni harc megjelenítése a Habsburgok udvari ünnepein a 16. században. In: *Ács Pál – Székely Júlia* (szerk.): Identitás és kultúra... i. m. (2. j.) 249–264; *Borbála Gulyás*: „gegen den Bluedthunden und Erbfeindt der Christenheit”. Thematisierung der Türkengefahr in Wort und Bild an den höfischen Festen der Habsburger in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts. In: *Robert Born – Sabine Jagodzinski* (Hrsg.): Türkenkriege und Adelskultur... i. m. (7. j.) 217–236; *Borbála Gulyás*: The Fight Against the Ottomans in Hungary and the Court Festivals of the Habsburgs in the Sixteenth Century. In: *Pál Fodor – Pál Ács* (eds.): Identity and Culture in Ottoman Hungary... i. m. (2. j.) 277–300; *Borbála Gulyás*: Die Turniere am Hof der ungarischen Könige im 16. Jahrhundert. In: *Stefan Krause – Matthias Pfaffenbichler* (Hrsg.): Turnier... i. m. (11. j.), 136, 146; *Borbála Gulyás*: Festivities celebrating the coronations of the Habsburgs Maximilian and Rudolf as king of Hungary in Pozsony/Bratislava, 1563 and 1572. In: *Tibor Marti – Roberto Quirós Rosado* (eds.): Eagles Looking East and West. Dynasty, Ritual and Representation in Habsburg Hungary and Spain. (Habsburg Worlds, 4.) Turnhout 2021, 88–89, 94–95; *Borbála Gulyás*: Jousting under the Holy Crown. Tournaments at the Hungarian Royal Court in the Sixteenth Century. In: *Stefan Krause* (ed.): Tournaments. A Thousand Years of Chivalry. Vienna 2022, 69–70, 76–78.

¹³ Pl. Wathay Ferenc *Énekeskönyve*, 1604 k. (MTA Könyvtára, K 62) (*Csapodi Csaba*: A „Magyar Codexek” elnevezésű gyűjtemény [K 31 – K 114]. Budapest 1973, 44–46. [K 62]; facsimile kiadása: Wathay Ferenc énekes könyve. I–II. Magyar Helikon, Budapest 1976. L. még *Gulyás*

Borbála: Wathay Ferenc emblémáskönyve? Megjegyzések az Énekeskönyv emblematikus ábrázolásaihoz. In: *Kiss Farkas Gábor (szerk.): Balassi Bálint és a reneszánsz kultúra. Fiatal kutatók Balassi-konferenciája, Budapest 2004. nov. 8–9. Budapest 2004, 60–69.*

¹⁴ Pl. illusztrált röplapok (G. *Etényi Nóra*: Toposztól a hírértékig. Az 1565–66. évi várháborúk eseményei a korabeli nyomtatványokban. In: *Bujdosné Pap Györgyi – Fejér Ingrid – H. Szilasi Ágota (szerk.): Mozgó frontvonalak. Háború és diplomácia a várháborúk időszakában 1552–1568. Eger 2017, 207–241; G. *Etényi Nóra*: Zrínyi Miklós korabeli nemzetközi hírneve. In: *Bódvai András (szerk.): Zrínyi Miklós emlékkönyv... i. m. (10. j.) 103–131; Szalai Béla*: Magyar várak, városok, falvak metszeteken 1515–1800. I–VI. Budapest 2001–2021; *Szalai Béla*: Matthias Grei-*

scher. Egy rézmetsző Esterházy Pál nádor udvarában / Matthias Greischer. An Engraver to the Court of Palatine Pál Esterházy. (Esterhazyana) Budapest 2020; *Szalai Béla*: A tizenötéves háború metszeteken. Budapest 2021); Verancsics Antal emblémája I. Szülejmán szultánról, Hans Sebald Lautensack fametszetével, Raphael Hoffhalter, Bécs, 1558. (Budapest, OSZK, App. Hung.1783; *Gyulai Éva*: Ense opus est – Verancsics Antal emblémaverse I. Szulejmán szultánról, 1558. Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Philosophica XVI. 2011, 129–167; *Mikó Árpád*: Arckép és önarckép. Verancsics Antal (1504–1573) és a művészetek. Művészettörténeti Értesítő 67. 2018, 12–13; *Bánfi Szilvia*: A sokszorosított grafika szerepe Raphael Hoffhalter tipográfus tevékenységében. Művészettörténeti Értesítő 68. 2019, 15–16.).

Open Access. A cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje és az esetlegesen végrehajtott módosítások feltüntetésre kerülnek. A jelen cikkben szereplő képek felhasználása és terjesztése nem megengedett. (SID_1)